

פרק שישי

דיון, ממצאים ומסקנות -

השימוש שהמדינה עושה בכספי ועידת התביעות

ועידת התביעות הוקמה בשנת 1951 במטרה להבטיח כי ניצולי השואה יקבלו מגרמניה המערבית פיצויים אישיים בגין רדיפות הנאצים ועל מנת לסייע בהשבת רכושם של ניצולי השואה לידיהם או לידי יורשיהם.¹ ועידת התביעות הוקמה על ידי ארגונים יהודים בתיאום עם ממשלת-ישראל ועם ממשלת גרמניה המערבית, והוכרה כגוף המייצג את העם היהודי בתביעות נגד גרמניה (ובשנת 1953 הוכרה גם כגוף המייצג את העם היהודי בתביעות נגד אוסטריה). מרכז פעילותה של ועידת התביעות נמצא בניו-יורק, והנהלתה מורכבת מנציגי ארגונים יהודיים, נציגי ניצולי השואה ואישי ציבור המומלצים על-ידי ממשלת ישראל.

במהלך השנים מאז הקמתה העבירה ועידת התביעות למעלה מ-65 מיליארד דולר ישירות לידיהם של כחצי מיליון ניצולי שואה ברחבי העולם. מלבד הפיצויים האישיים לניצולים (כגון כספים שהועברו באמצעות "קרן הסיוע", "קרן סעיף 2", "הקרן הגרמנית לעובדי כפייה ועבודות פרך" ו"הקרן לפיצוי נפגעי ניסויים רפואיים"), העבירה ועידת התביעות למדינת-ישראל במהלך השנים 1998 עד 2007 כ-2.5 מיליארד ₪, אשר הופנו לסיוע לניצולים דרך ארגוני סיוע הפועלים בישראל, כדוגמת "עמך - המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי שואה והדור השני" ו"הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל"; לסיוע כספי לשיפוץ והקמת מחלקות בבתי-חולים כלליים; לסיוע למערך הגריאטרי בישראל (בתי אבות, מרכזים גריאטריים ומרכזי יום); וכן

1 ראו פרק הרקע ההיסטורי.

לפעולות חינוך, מחקר והנצחת השואה. המקור לכספים אלו הוא בכספים שקיבלה ועידת התביעות עבור רכוש יהודי בגרמניה שנותר ללא יורשים, וזאת מכוח הכרה בה כארגון היורש רכוש זה. ועידת התביעות החליטה להשתמש בכ-80% מן הכספים שקיבלה מכוח מעמדה כארגון היורש לשם מימון פעולות סיוע ורווחה לניצולי שואה, וב-20% להנצחת השואה, לחינוך ולתייעוד. בהכירה בחשיבותה של מדינת-ישראל לעם היהודי, החליטה ועידת התביעות כי 55% מן הכספים יושקעו בישראל.

בדיקת תפקודה והחלטותיה של ועידת התביעות, מלכתחילה, לא נכללה במסגרת המנדט של ועדת החקירה הממלכתית הנוכחית. לפיכך אין בדעת הוועדה להתייחס לביקורת שנמתחה על ועידת התביעות, לרבות טענות בדבר בזבוז כספי הניצולים על משכורות גבוהות שמקבלים מי מבין ראשי ועידת התביעות, ועלויות תקורה מופרזות נוספות.

ברם, הוועדה הגיעה לכלל דעה כי קיים ליקוי באופן שבו מדינת-ישראל מתנהלת מול ועידת התביעות. מתברר, כי המדינה מעודדת את ועידת התביעות לסייע למוסדות ציבור שונים בישראל, וזאת גם כאשר ברור כי מרבית הנהנים מפעילותם של מוסדות אלה אינם ניצולי שואה. יתר על כן, המדינה החלה לפתח תלות מסוימת בתמיכה שהיא מקבלת מוועידת התביעות, וכפי שהעיד אחד העדים על דברים שאמר לו שר הבריאות לאחרונה:² "אלמלא התמיכה שלכם [של ועידת התביעות] והעיון שלכם, מפת הסיעוד הגריאטרי לאנשים בשלב האחרון של חייהם, הייתה נראית איום ונורא ואתם עושים צדקה גדולה מאוד."

אמנם ועידת התביעות מקפידה על כך שהסיוע יינתן רק למוסדות שלפחות 30% מהשוהים בהם הינם ניצולי שואה, אלא שבכך אין ולא כלום, שהרי הניצולים, ככל אזרחי ישראל, ממילא זכאים לקבל שירותים אלו.

הגם שסיוע לגופים ומוסדות ציבור אלו חשוב לרווחת ציבור החולים והקשישים בישראל, ועדת החקירה סבורה שכלל ראוי שכספים שהתקבלו עבור רכוש יהודי של נספי השואה יועברו לצורך שיפור רווחתם של ניצולי

2 פרוטוקול עדותו של מר ראובן מרחב, יושב-ראש הוועד המנהל של ועידת התביעות (23.3.08), עמ' 31-32.

שואה, ולא ישמשו למטרות אחרות, חשובות ככל שתהיינה. אמנם ייתכן שוועידת התביעות מעדיפה, מטעמיה שלה, לסייע גם למוסדות הציבור הללו; אך על המדינה לפעול כדי לשכנעה להפנות את המשאבים היקרים הללו לשיפור מצבם של ניצולי השואה בלבד.

כאמור, במהלך השנים 1998 עד 2007 סייעה ועידת התביעות לבתי-חולים כלליים בישראל בהיקף כספי כולל העולה על 57 מיליון דולר. חלק ניכר מן הסיוע ניתן לשיפוץ מחלקות חולים שונות, כאשר יהא זה סביר להניח כי בסיוע זה הייתה התרומה דלה למדי לניצולי שואה. טלו למשל, בהקשר זה, את הסיוע לשדרוג מחלקות פנימיות ומחלקת עיניים בבית-החולים סורוקה בבאר-שבע, את הסיוע בהקמת מחלקות פנימיות בבית-החולים לניאדו בנתניה (בסכום של 2.47 מיליון דולר), את שדרוג המחלקות הפנימיות וההשתתפות במיגון חדרי המיון והאשפוז התת-קרקעיים בבית-החולים פורייה שבעפולה (בסכום של 4.83 מיליון דולר). סך הסיוע לבתי-חולים עלה על 14% מ-400 מיליון הדולר שהועברו לישראל מתוך המקורות ה"חופשיים" העומדים לרשות ועידת התביעות, שמקורם ברכוש יהודי ללא יורשים שירשה. אמנם, בהשוואה למיליארדי הדולרים שבהם מטפלת הקרן, ואולי אף יחסית לגודלה של קבוצת הניצולים הזקוקים לסיוע, 57 מיליון דולר אינם יכולים לחולל מהפיכה של ממש גם אם יוקצו ישירות לניצולים או לארגונים המטפלים רק בניצולים. ברם, ועדת החקירה סבורה שראוי שכל סכום יופנה לסיוע ייחודי לניצולי השואה ולא כמקור תקציבי לגופים המשרתים קהל שאינו מורכב בהכרח מניצולים.

כמו כן סבורה ועדת החקירה שאין זה ראוי כי המדינה תשתמש בכספים אלו למטרות שאינן סיוע ישיר לניצולים, ובכל מקרה מוטב להעביר כסף ישירות לניצולי השואה, כך שהם יוכלו לממן לעצמם טיפול במוסד כזה או אחר. אפשרות אחרת היא לסייע במימוןם של ארגונים הפועלים באופן בלבדי לשיפור רווחתם של הניצולים.